6.2. Особисті немайнові відносини у цивільному праві

1. Місце особистих немайнових відносин у цивільному праві

Ст. 1 ЦК України прямо встановлює:

цивільним законодавством регулюються
МАЙНОВІ + ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ВІДНОСИНИ,
засновані на:

юридичній рівності

- вільному волевиявленні
- майновій самостійності учасників.

Схема

ЦИВІЛЬНІ ВІДНОСИНИ
↓
МАЙНОВІ

-

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ

↓

життя, здоров’я, ім’я, честь, гідність, приватність, зображення, кореспонденція, ділова репутація тощо.

2. Благо → право → правовідносини

Ці поняття треба розрізняти.

Категорія	Що це
Особисте немайнове благо	нематеріальна цінність: життя, здоров’я, честь, ім’я тощо
Особисте немайнове право	юридично забезпечена можливість особи володіти благом і визначати поведінку щодо нього
Особисті немайнові відносини	цивільні правовідносини, що виникають щодо таких благ

Ст. 201 ЦК відносить до особистих немайнових благ, зокрема, життя, здоров’я, честь, гідність, ділову репутацію, ім’я, авторство та свободу творчості.

3. Поняття особистого немайнового права

За ст. 269 ЦК особисті немайнові права:

належать фізичній особі від народження або за законом;

не мають економічного змісту;

тісно пов’язані з особою;

від них не можна відмовитися;

особа не може бути їх позбавлена;

ними особа володіє довічно.

4. Основні ознаки

Ознака	Що означає
Немайновий характер	право саме по собі не має грошової вартості
Особистий характер	нерозривно пов’язане з конкретною особою
Невідчужуваність	не можна продати або передати іншій особі
Неможливість відмови	особа не може юридично «відмовитися назавжди» від гідності, життя тощо
Абсолютність	усі інші особи повинні утримуватися від порушення
Довічність	належать фізичній особі протягом життя
Переважно виникають від народження	частина інших виникає за законом
Перелік відкритий	ЦК не встановлює вичерпного списку

Пастка

«Немайнове право не має економічного змісту»
≠
«його порушення не може мати грошових наслідків».

За порушення:

✅ можлива моральна шкода;

✅ можлива майнова шкода;

✅ можливе грошове відшкодування.

5. Особисті немайнові права ≠ майнові права

Особисті немайнові	Майнові
життя, ім’я, честь	власність, гроші, вимоги
не мають економічного змісту	мають економічну цінність
нерозривно пов’язані з особою	часто можуть відчужуватися
не продаються	можуть бути предметом договору
переважно довічні	можуть переходити до інших осіб

6. Перелік прав НЕ є вичерпним

Ст. 270 ЦК називає, зокрема:

життя;

охорону здоров’я;

безпечне довкілля;

свободу;

особисту недоторканність;

недоторканність особистого і сімейного життя;

гідність і честь;

таємницю кореспонденції;

недоторканність житла;

місце проживання і свободу пересування;

свободу творчості.

Але прямо встановлює:

ПЕРЕЛІК НЕ Є ВИЧЕРПНИМ.

7. Головна класифікація ЦК

Книга друга ЦК поділяє права фізичної особи на дві великі групи:

I. Права, що забезпечують ПРИРОДНЕ ІСНУВАННЯ
ст. 281–293

- **II. Права, що забезпечують СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ**
  ст. 294–315.

I. ПРАВА, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРИРОДНЕ ІСНУВАННЯ

8. Повна схема ст. 281–293 ЦК

Стаття	Право	Головне
281	право на життя	життя невід'ємне; захист життя; окремі медико-біологічні питання
282	усунення небезпеки життю і здоров'ю	можна вимагати усунення небезпеки
283	охорона здоров'я	право на охорону здоров'я
284	медична допомога	лікування, згода, відмова від лікування
285	інформація про здоров'я	право знати стан свого здоров'я
286	таємниця про здоров'я	медична інформація є конфіденційною
287	права особи у стаціонарі	доступ інших осіб, священнослужителя тощо
288	право на свободу	заборона фізичного і психічного примусу
289	особиста недоторканність	заборона катувань, жорстокого поводження
290	донорство	кров, органи, анатомічні матеріали, репродуктивні клітини
291	право на сім'ю	право мати сім'ю та підтримувати сімейні зв'язки
292	право на опіку або піклування	у випадках, установлених законом
293	безпечне довкілля	безпечне середовище + інформація про його стан

9. Право на життя

Ст. 281:

фізична особа має **невід'ємне право на життя**.

Особа:

не може бути свавільно позбавлена життя;

має право захищати своє життя і здоров’я, а також життя і здоров’я інших осіб дозволеними законом засобами.

Конституційною основою є ст. 27 Конституції України.

10. Право на медичну допомогу — важливі цифри

Ст. 284 ЦК:

Правило	Вік / умова
право на медичну допомогу	кожна фізична особа
самостійний вибір лікаря та методів лікування відповідно до рекомендацій	з 14 років
медична допомога загалом за згодою особи	з 14 років
право відмовитися від лікування	повнолітня дієздатна особа, яка усвідомлює значення своїх дій
невідкладна допомога при реальній загрозі життю	може надаватися без згоди

Пастка

14 років → згода на медичну допомогу ✅

але:

право самостійно відмовитися від лікування за ст. 284 → повнолітня дієздатна особа ✅.

11. Інформація про стан здоров’я

Повнолітня особа має право:

на достовірну і повну інформацію про своє здоров’я;

ознайомлюватися з відповідними медичними документами.

Батьки, усиновлювачі, опікун, піклувальник мають право на інформацію про здоров’я дитини або підопічного. У певних випадках медичний

працівник може обмежити обсяг інформації, якщо її повідомлення здатне істотно нашкодити здоров'ю особи або лікуванню.

12. Медична таємниця

Ст. 286 захищає:

стан здоров'я;

факт звернення за медичною допомогою;

діагноз;

результати медичного обстеження.

Зокрема:

заборонено вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування, крім передбачених законом випадків.

Не плутати

Ст. 285	Ст. 286
право ОСОБИ знати про своє здоров'я	право НЕ ДОПУСТИТИ розголошення інформації про здоров'я
доступ до медичних документів	медична таємниця

13. Свобода та особиста недоторканність

Свобода – ст. 288

Заборонені:

фізичний тиск;

психічний тиск;

примусове втягування у вживання алкоголю, наркотичних або психотропних засобів;

інші незаконні дії, що порушують свободу.

Особиста недоторканність – ст. 289

Заборонені:

катування;

жорстоке поводження;

нелюдське поводження;

поводження або покарання, що принижує гідність;

фізичне покарання дітей та підопічних.

14. Донорство

Ст. 290:

повнолітня дієздатна особа може бути донором крові, компонентів крові, органів, інших анатомічних матеріалів та репродуктивних клітин.

Виняток:

особа до 18 років у випадках, передбачених законом, може бути живим донором гемопоетичних стовбурових клітин.

Особа може також:

письмово погодитися на посмертне донорство;

або заборонити його.

15. Безпечне довкілля

Ст. 293 включає:

право на безпечне для життя і здоров’я довкілля;

право на достовірну інформацію про його стан;

право на інформацію про якість харчових продуктів і предметів побуту;

можливість вимагати припинення діяльності, яка шкодить довкіллю.

Діяльність, яка завдає шкоди довкіллю, може бути припинена судом.

II. ПРАВА, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ

16. Повна схема ст. 294–315

Стаття	Право
294	право на ім’я
295	право на зміну імені
296	право на використання імені
297	право на повагу до гідності та честі
298	повага до людини, яка померла
299	недоторканність ділової репутації
300	право на індивідуальність
301	особисте життя та його таємницю
302	право на інформацію
303	право на особисті папери
304	розпоряджання особистими паперами
305	ознайомлення з особистими паперами, переданими до фонду бібліотеки / архіву
306	таємниця кореспонденції
307	захист при фото-, кіно-, теле-, відеозйомці
308	охорона зображення на фотографії / творі
309	свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості
310	право на місце проживання
311	недоторканність житла
312	вибір роду занять
313	свобода пересування
314	свобода об’єднання
315	мирні зібрання

---

17. Право на ім’я

Ім’я є засобом:

індивідуалізації фізичної особи.

Ст. 294:

особа має право на ім’я;

має право на транскрибований запис відповідно до національної традиції;

перекручене ім’я має бути виправлене;

якщо помилка міститься в документі → документ замінюється;

якщо у медіа → виправлення здійснюється в тому самому медіа.

18. Зміна імені

Вік	Правило
16+	особа може на власний розсуд змінити прізвище, власне ім’я та/або по батькові
14–16	можлива зміна за згодою батьків із передбаченими законом особливостями

Формула

16 → самостійно.

14 → за згодою.

19. Використання імені іншої особи

Загальна логіка:

використання імені людини
≠ абсолютно вільне.

Наприклад, використання особи як персонажа у недокументальному творі:

за загальним правилом потребує її згоди.

Водночас використання імені для документального висвітлення діяльності особи або організації, що ґрунтується на відповідних документах, може здійснюватися без згоди. Ст. 296 також установлює спеціальний захист імен потерпілих, підозрюваних та учасників приватних цивільних спорів.

20. Гідність, честь і ділова репутація

Три поняття треба розрізняти:

Категорія	Орієнтовний зміст
Гідність	внутрішня цінність людини як особистості
Честь	суспільна моральна оцінка особи
Ділова репутація	суспільна оцінка професійних / ділових якостей і діяльності

Ст. 297:

кожен має право на повагу до гідності та честі;

вони є недоторканними;

особа може звертатися до суду за їх захистом.

Ст. 299 окремо гарантує:

право на недоторканність ділової репутації.

21. Гідність і честь ≠ ділова репутація

Для ЄДКІ

фізична особа → честь + гідність + ділова репутація;

юридична особа → **ділова репутація**, але не «честь і гідність» у людському розумінні.

22. Повага до померлої людини

Ст. 298 захищає:

пам’ять про померлу особу;

місце поховання;

тіло померлого;

членів сім’ї та близьких родичів у зв’язку з порушенням поваги до померлого.

Пастка

Особисті права самої фізичної особи припиняються зі смертю, але:

закон окремо охороняє пам’ять, тіло, поховання та інтереси близьких.

23. Право на індивідуальність

Ст. 300:

особа має право зберігати свою:

- національну;
- культурну;

- релігійну;
- мовну самобутність;

і вільно визначати форми прояву своєї індивідуальності:

якщо вони не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства.

ІІІ. ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ТА ІНФОРМАЦІЯ

24. Право на особисте життя

Ст. 301:

людина сама визначає своє особисте життя;

сама визначає, кому дозволити з ним ознайомлюватися;

має право зберігати обставини особистого життя в таємниці.

Конституційна основа – ст. 32 Конституції:

втручання в особисте і сімейне життя не допускається, крім конституційно допустимих випадків.

25. Інформація про приватне життя

Загальне правило:

ЗГОДА ОСОБИ
↓
збирання / зберігання / використання / поширення інформації.

Без згоди це допускається:

лише у випадках, визначених законом,

і в конституційно визначених цілях, зокрема:

національна безпека;

економічний добробут;

права людини.

26. Персональні дані

Право на приватність тісно пов’язане із захистом персональних даних.

Спеціальний акт:

Закон України «Про захист персональних даних» № 2297-VI.

Він регулює:

обробку персональних даних;

підстави їх обробки;

права суб’єкта персональних даних;

обов’язки володільців і розпорядників даних;

захист даних від незаконного доступу та поширення. Закон є чинним.

Не плутати

персональні дані = ширша інформаційна категорія;

таємниця особистого життя = одна зі сфер приватності.

27. Право на інформацію

Ст. 302:

фізична особа може вільно:

збирати

- зберігати
- використовувати
- поширювати інформацію.

Але це право:

не дає права незаконно втручатися у приватне життя інших людей.

28. Інформація з офіційного джерела

Якщо особа поширює інформацію, отриману з офіційного джерела:

вона не зобов’язана перевіряти її достовірність;

не несе відповідальності у разі подальшого спростування;

але:

повинна послатися на офіційне джерело.

Пастка

«я побачив це в Telegram»
≠ офіційне джерело.

IV. ОСОБИСТІ ПАПЕРИ І КОРЕСПОНДЕНЦІЯ

29. Особисті папери

Ст. 303:

документи;

фотографії;

щоденники;

інші записи;

особисті архівні матеріали

є:

власністю фізичної особи.

Їх:

ознайомлення;

використання;

опублікування

за загальним правилом допускається:

за згодою власника.

Якщо вони стосуються приватного життя іншої людини:

потрібна також згода цієї людини.

30. Таємниця кореспонденції

Ст. 306 охороняє:

листування;

телефонні розмови;

телеграми;

інші види кореспонденції.

Для використання або публікації листування загалом потрібна згода:

відправника

- адресата.

Якщо кореспонденція стосується приватного життя третьої особи:

потрібна і її згода.

31. Коли таємницю кореспонденції можна обмежити?

За ст. 306 ЦК та ст. 31 Конституції:

на підставі судового рішення

- у встановлених законом випадках
- для визначених легітимних цілей,

зокрема у кримінальному провадженні, коли необхідну інформацію неможливо одержати іншим способом.

V. ФОТО, ВІДЕО ТА ЗОБРАЖЕННЯ

32. Знімання людини — ст. 307

Загальне правило:

фізичну особу можна фотографувати / знімати на відео
ЗА ЇЇ ЗГОДОЮ.

Але згода:

ПРЕЗЮМУЄТЬСЯ

якщо зйомка проводиться відкрито:

- на вулиці;
- на зборах;
- конференції;
- мітингу;
- іншому заході публічного характеру.

33. Таємна зйомка

Без згоди особи:

у тому числі таємна зйомка,

можлива:

лише у випадках, установлених законом.

34. Дуже важлива різниця: зняти ≠ опублікувати

Дія	Норма
зробити фото / відео	ст. 307
публічно показувати, відтворювати, розповсюджувати зображення	ст. 308

Тому:

презумпція згоди на відкриту зйомку в публічному місці
не означає автоматично необмежене право будь-якого комерційного чи іншого використання зображення.

Ст. 308 окремо передбачає, що фотографія чи інший художній твір із зображенням особи за загальним правилом може публічно демонструватися, відтворюватися і поширюватися за її згодою.

35. Якщо людина позувала за плату

Якщо особа:

позувала автору за плату,

зображення:

може публічно показуватися, відтворюватися або розповсюджуватися без додаткової згоди.

Особа може вимагати припинення такого використання:

за умови відшкодування відповідних збитків.

VI. ЖИТЛО, ПЕРЕСУВАННЯ, ЗАНЯТТЯ

36. Недоторканність житла

Ст. 311:

житло фізичної особи є недоторканним.

Проникнення, огляд або обшук:

за загальним правилом → за вмотивованим рішенням суду.

Виняток:

невідкладні випадки, передбачені законом, зокрема порятунок життя / майна або безпосереднє переслідування підозрюваної особи.

37. Право на вибір роду занять

Особа має право:

обирати;

змінювати

рід занять.

Примусова праця:

заборонена.

Не вважаються примусовою працею, зокрема:

військова / альтернативна служба;

виконання роботи за рішенням суду;

роботи відповідно до законодавства про воєнний або надзвичайний стан.

38. Свобода пересування — важливі цифри

Вік	Право
до 14	пересування за згодою та, за загальним правилом, у супроводі визначених законом осіб
14+	самостійне пересування територією України та вибір місця перебування
16+	самостійний виїзд за межі України

Громадянин України:

має право безперешкодно повернутися в Україну.

Обмеження пересування:

можливі лише на підставі закону.

Формула

14 → Україна.

16 → за кордон.

VII. ЗДІЙСНЕННЯ І ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ

39. Хто здійснює права?

Загальне правило:

фізична особа здійснює особисті немайнові права **САМОСТІЙНО**.

Але в інтересах:

малолітніх;

неповнолітніх;

повнолітніх, які через вік або стан здоров’я не можуть здійснювати їх самостійно,

права можуть здійснювати:

батьки / усиновлювачі;

опікун;

піклувальник.

40. Держава має не лише «не втручатися»

Ст. 273 передбачає позитивні обов’язки:

органи державної влади та місцевого самоврядування повинні забезпечувати здійснення особистих немайнових прав;

особи, професійні обов’язки яких стосуються таких прав, повинні утримуватися від їх порушення;

діяльність фізичних і юридичних осіб не може порушувати особисті немайнові права.

41. Обмеження прав

Ст. 274:

якщо право встановлене Конституцією → його можна обмежувати лише у випадках, передбачених Конституцією;

якщо право встановлене ЦК або іншим законом → лише у випадках, передбачених ними.

Отже

обмеження ≠ на розсуд державного органу;

потрібна:

ПРАВОВА ПІДСТАВА.

VIII. ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

42. Загальне право на захист

Ст. 275:

особа має право захищати особисте немайнове право від протиправних посягань.

Застосовуються:

загальні способи захисту цивільних прав

- спеціальні способи, які відповідають характеру порушеного права.

43. Основні способи захисту

Схема

ПОРУШЕНО ОСОБИСТЕ ПРАВО
↓

визнання права

- припинення порушення
- поновлення права
- заборона поширення інформації
- відповідь
- спростування
- відкликання документа
- відшкодування майнової шкоди
- відшкодування моральної шкоди
- інший належний спосіб.

44. Поновлення порушеного права

Ст. 276:

особа або орган, рішенням / дією / бездіяльністю якого порушено право:

зобов’язаний вчинити необхідні дії для його **негайного поновлення**.

Якщо цього не зроблено:

суд може зобов’язати поновити право;

- присудити моральну шкоду.

45. Недостовірна інформація – ст. 277

Якщо про фізичну особу або членів її сім’ї поширено недостовірну інформацію:

вона має право на:

ВІДПОВІДЬ
+
СПРОСТУВАННЯ.

Спростування:

здійснює особа, яка поширила інформацію;

здійснюється незалежно від її вини;

загалом здійснюється тим самим способом, яким інформацію поширено.

46. Відповідь ≠ спростування

Відповідь	Спростування
особа викладає власну позицію	поширена інформація визнається недостовірною і виправляється
не обов’язково доводити неправдивість кожного твердження	стосується саме недостовірної інформації
спосіб самозахисту	спосіб відновлення порушеного права

47. Хто спростовує?

Якщо інформацію поширила конкретна особа

вона і здійснює спростування.

Якщо посадова особа поширила інформацію при виконанні службових обов’язків

поширювачем вважається відповідна **юридична особа**.

Якщо поширювач невідомий

потерпілий може звернутися до суду:

для встановлення факту недостовірності інформації та її спростування.

48. Недостовірна інформація у документі

Якщо вона міститься у документі, який видала юридична особа:

документ має бути **ВІДКЛИКАНИЙ**.

Якщо інформація поширена в медіа:

відповідь / спростування → у тому самому медіа;

якщо воно припинило діяльність:

в іншому медіа за рахунок поширювача.

49. Дуже важлива сучасна пастка: «презумпція недостовірності негативної інформації»

Колись ЦК містив правило:

негативна інформація вважається недостовірною, поки поширювач не доведе протилежне.

Але:

цю ч. 3 ст. 277 **ВИКЛЮЧЕНО ще у 2014 році**.

Тому станом на 2026 рік:

❌ не можна посилатися на загальну «презумпцію недостовірності будь-якої негативної інформації».

50. Заборона поширення інформації

Ст. 278 дозволяє захищатися не лише:

ПІСЛЯ поширення,

а за певних умов і:

ДО / ПІД ЧАС поширення інформації,

якщо нею порушується особисте немайнове право.

Наприклад:

суд може заборонити поширення відповідної інформації у передбачених законом випадках.

51. Невиконання рішення суду

Якщо особа ухиляється від виконання рішення суду про захист особистого немайнового права:

може бути накладений штраф;

але:

сплата штрафу **НЕ звільняє** від обов'язку виконати рішення.

52. Майнова і моральна шкода

Ст. 280:

якщо порушення особистого немайнового права спричинило:

майнову шкоду
та/або
моральну шкоду,

вона:

підлягає відшкодуванню за встановленими законом правилами.

Пастка

особисте право немайнове,

але:

відповідальність за його порушення може бути **грошовою**.

53. Позовна давність

Дуже важливе правило ст. 268 ЦК:

на вимоги, що випливають із порушення особистих немайнових прав,

за загальним правилом:

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ НЕ ПОШИРЮЄТЬСЯ,

крім випадків, прямо встановлених законом.

IX. ЮРИДИЧНІ ОСОБИ

54. Чи можуть юридичні особи мати особисті немайнові права?

Так.

Ст. 94 ЦК передбачає для юридичної особи:

право на недоторканність ділової репутації;

таємницю кореспонденції;

право на інформацію;

інші немайнові права, які за своєю природою можуть їй належати.

55. Які права юридичній особі НЕ можуть належати?

Права, які за природою можливі лише для людини:

життя;

здоров’я;

особиста недоторканність тіла;

сім’я;

медична допомога;

донорство тощо.

Формула

ЮРИДИЧНА ОСОБА → ділова репутація + інформація + кореспонденція.

ФІЗИЧНА ОСОБА → усі природні та соціальні особисті права.

56. Особисті немайнові права та інтелектуальна власність

Не плутати:

особисті немайнові права людини за Книгою другою ЦК

і:

особисті немайнові права інтелектуальної власності.

Наприклад:

право авторства

- право на ім’я автора
- право протидіяти спотворенню твору

- це:

особисті немайнові права **інтелектуальної власності**.

Вони мають спеціальний режим.

57. Конституційне право vs цивільне право

Одне й те саме благо може захищатися:

Конституцією

- цивільним правом
- адміністративним правом
- кримінальним правом
- міжнародним правом прав людини.

Приклад

Недоторканність житла:

ст. 30 Конституції

- ст. 311 ЦК
- процесуальні гарантії КПК
- кримінальна відповідальність за незаконне проникнення.

Тому:

особисті немайнові права мають **міжгалузевий захист**, але цивільне право регулює їх як приватні суб’єктивні права.

58. Ключова таблиця статей

Стаття	Що запам’ятати
201	особисті немайнові блага
268	немає позовної давності за загальним правилом
269	поняття й ознаки
270	перелік невичерпний
271	зміст права
272	здійснення
273	забезпечення
274	обмеження
275	захист
276	поновлення
277	відповідь + спростування
278	заборона поширення інформації
279	невиконання рішення
280	майнова + моральна шкода
281–293	природне існування
294–315	соціальне буття
94	права юридичної особи

59. Вікові межі, які варто запам’ятати

Право	Вік
самостійне пересування Україною	14
згода на медичну допомогу	14
зміна імені за згодою батьків	14
самостійна зміна імені	16
самостійний виїзд за кордон за ЦК	16
самостійна відмова від лікування	повноліття + дієздатність